

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת מקץ תש"ע:

א] "הנרות הללו אנחנו מדליקין וכו', ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד". יש להסתפק האם הכוונה היא שמטרת ההדלקה היא שע"י שיראו הנרות יתפרסם הנס, או שחובה היא על כל אדם לראות את נרות חנוכה, (ונפ"מ באכסנאי היוצא בהדלקת אשתו, האם חייב לראות נרות חנוכה).

ב] והנה בשו"ע (סימן תרע"ז סעיף ג') כתב, וז"ל: יש אומרים שאע"ג שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל - מדליק בברכות. הגה כי חייב לראות הנרות (מרדכי), עכ"ל. הרי מבואר בשו"ע וברמ"א בשם המרדכי שחובה על כל אחד מישראל לראות הנרות. ובמקור הדברים במרדכי (שבת סימן רס"ז) הוכיח דחובה על האדם לראות את נר החנוכה ממה שתיקנו לרואה לברך שעשה ניסים וכו', ושהחיינו, יעו"ש.

ג] וכדברי המרדכי הנ"ל כתב כבר הרמב"ן (פסחים ז:): ליישב מדוע תיקנו לברך "להדליק נר של חנוכה", ולא "על הדלקת נר חנוכה" (לפי מה שייסד שם שהכלל בזה שכל מצוה שיכולה להיעשות ע"י שליח מברכים עליה ב"על"), שכיון שחייב האדם לראות את נר החנוכה וראיה זו אינה ע"י שליח, לכן מברך "להדליק", והוכיח שם שישנה מצוה לראות נר חנוכה מברכת הרואה, וכדברי המרדכי.

ו]ובהגהות הגרא"ז מלצר זצ"ל תמה על הרמב"ן, דמ"מ ברכת להדליק הינה על ההדלקה ולא על הראייה, שעל הראייה תיקנו את ברכת שעשה ניסים, יעו"ש. ושמא יש ליישב דס"ל להרמב"ן שכרואה לבד מברך רק שעשה ניסים, אולם כשמדליק ורואה חוזרת ברכת להדליק על מצות ההדלקה בשלימותה, דהיינו להדליק ולראות, והרי זה דומה קצת להנחת תפילין דברכת להניח (למנהג אשכנז) הינה בין על של יד ובין על של ראש ועל של ראש לבד ישנה עוד ברכה, ודו"ק].

ד] ונחלקו האחרונים לענין סומא, האם יכול להדליק ולברך, דלמהרש"ל (שו"ת סימן ע"ז) מדליק בברכה, ולמור וקציעה (סוף סימן תרע"ה) לא יברך כיון שאינו מקיים המצוה בשלימותה, שאיננו רואה הנרות.

והרי דגם הריעב"ץ סובר כמרדכי והרמב"ן שמצות ההדלקה בשלימותה היא להדליק ולראות, (ושמא אף המהרש"ל מודה בזה, אלא דס"ל דאף על מצות ההדלקה גרידא שרי לברך). הרי למדנו מדברי הרמב"ן המרדכי והריעב"ץ שמצוה על האדם לראות את נרות החנוכה, ושברכת הרואה שתיקנו חז"ל הינה על קיום מצות ראית הנרות, וכמו שנתבאר.

ה] אולם נראה דלא כו"ע מודו בזה, דבמאירי (שבת כג.) כתב "מי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, י"א שמברך שעשה ניסים ושהחיינו כלילה הראשון, ושעשה ניסים בכל הלילות, והדברים נראים".

ומשמע מדברי המאירי דברכת שעשה ניסים היא ברכת השבח על הניסים שארעו, אלא דלכתחילה זמנה בשעת ההדלקה או הראייה, אולם אם אין באפשרותו להדליק או לראות יברך וישבח בכל אופן, ועל כרחך דפליג על הרמב"ן ודעימיה, דאם היה סובר כשיטתם דברכת הראייה היא ברכה על מצות הראיה, שוב אין מקור לברך כשאינו מדליק או רואה. (וע"ש במאירי שהביא את שיטת המרדכי שהנמצא בכפר של גוים והדליקו עליו בביתו ידליק כדי לראות - ודחה דבריו, ולהנ"ל אזיל לשיטתו. וע' בב"ח סימן תרע"ו ד"ה ומ"ש, שכתב גם כשיטה הזו דברכת הרואה הינה חיוב על גופו של אדם להודות על הנס).

ו] ובתוס' (סוכה מו. ד"ה הרואה) כתבו, וז"ל: הרואה נר של חנוכה צריך לברך, בשאר מצוות כגון אלולב וסוכה לא תיקנו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזווה. ועוד יש לפרש דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך, עכ"ל.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ודברי התוס' צ"ע דלכאורה בין לשיטת הרמב"ן ודעימיה בין לשיטת המאירי לא שייך להקשות מדוע לא לברך על ראיית סוכה ומזוזה וכדומה, דלרמב"ן פשיטא שאין מצוה לראות סוכה או מזוזה וכו', ולמאירי דהיא ברכת שבח על הנס הרי אין זה שייך בראיית כל מצוה, ובפרט בראיית הלולב שאינו בא על נס, וא"כ מה הקשו התוס'.

ועל כן נראה דהתוס' פירשו את דין ברכת הרואה באופן שלישי, דכשם שתיקנו לברך ברכת המצוות קודם עשיית המצוות, כן הרואה את קיום מצות נר חנוכה צריך לברך, ועל כן הקשו מדוע לא תיקנו כן בשאר המצוות, (ובתירוצם הראשון יתכן דנקטו כמאירי, אולם בתירוצם הב' והג' על כרחך נקטו כנ"ל ודו"ק).

נמצינו למדים ג' שיטות בראשונים בביאור דין ברכת הרואה:

(א) שיטת הרמב"ן ודעימיה דהיא ברכה על קיום מצות הראייה. (ב) שיטת המאירי דהיא ברכת השבח על הניסים שארעו לנו, ולכתחילה נתקנה בשעת ההדלקה או כשרואה פרוסום הנס, ובדיעבד יברך כל אופן. (ג) שיטת התוס' דהיא ברכה על ראית קיום מצות הדלקת נר חנוכה.

[ז] בשו"ת הגרע"א (תנינא סימן י"ג) כתב, "דפשיטא (שהרואה נר חנוכה) אף שלא בירך מיד בתחילת ראייתו מ"מ מברך בעוד שרואים". וקצת צ"ע דבשלמא לשיטת המאירי והתוס' הנ"ל פשיטא שהוא כן, אולם לשיטת הרמב"ן ודעימיה שהברכה היא על קיום מצות הראייה, א"כ כשראה הנרות פעם אחת הרי קיים כבר המצוה ואין יברך שוב על ראייתו. (והלא השו"ע והרמ"א הביאו את השיטה הזו, וכנ"ל).

ושמא ס"ל דאף שכל שראה קיים המצוה, כל שממשיך לראות ממשיך לקיים המצוה ויכול עדיין לברך, (וכשם שמי שהגביה הלולב יכול לקיים כל זמן שלא נענע או מי שנטל ידיו יכול לברך קודם הניגוב), וצ"ע.

[ח] נחלקו הראשונים מתי הרואה חייב לברך, דהנה מי שהדליק כבר וברך לכו"ע לא יברך כשרואה, אולם במי שלא הדליק בביתו מצינו ג' שיטות מתי יברך:

(א) לרש"י (שבת כג. ד"ה הרואה) בשם רבותיו, אף מי שמתעתד להדליק בביתו אם ראה נרות חנוכה קודם שהדליק יברך על הראייה, (ויחזור ויברך ברכות אלו כשמדליק, ריטב"א).

(ב) ומאידך, המאירי כתב שמי שעתיד להדליק בתוך ביתו לא יברך, ואולם אם אין עתיד להדליק בתוך ביתו, אף שיצא ידי חובת ההדלקה ע"י שהדליקו עליו בתוך ביתו, או בן אצל אביו וכדו', כל שלא שמע הברכות חייב לברך כשיראה הנרות, וכן כתב המ"מ (חנוכה ומגילה) בדעת הרמב"ם וכן דעת הרבה מן הראשונים.

(ג) אולם הרשב"א והר"ן כתבו שאף מי שמדליקים עליו בתוך ביתו פטור מלברך ברכת הרואה, וכ"כ הטור והשו"ע בסימן תרע"ו ס"ג.

[ט] וכמדומה דמחלוקתם תלויה בנידון הנ"ל (מה הוא גדרה של ברכת הרואה), דאם נימא דברכת הרואה הינה על קיום מצות הראייה או שבח על הנס, לכאורה אין מקום לומר שמי שמדליקים עליו בתוך ביתו יפטור מלברך, דסוף כל סוף לא שיבח והודה, ולא בירך על ראייתו, ולכאורה על כרחך הרשב"א והר"ן נקטו כשיטת התוס' בסוכה דהברכה היא על ראיית קיום המצוה, וברכה זו נתקנה רק למי שלא מקיים המצוה בעצמו.

[והנה זה לשון הרשב"א והר"ן "שלא מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך על הראייה" ולכאורה כוונתם כהנ"ל.

אולם יתכן לבאר שיטתם בעוד אופן, דלעולם ס"ל דהברכה היא על מצות הראייה, אלא דס"ל דלא נתקנה מצות הראייה רק למי שלא קיים כלל מצות הדלקה ולא פרסם הנס לעצמו, דאז מחויב לראות ולפרסם לעצמו את הנס, אולם כל שפרסם את הנס ע"י ההדלקה בתוך ביתו שוב פטור מלראות, (ודלא כהרמב"ן ודעימיה שנקטו שבכל אופן חייב האדם לראות), אולם ע' במגן אברהם (סימן תרע"ו ס"ק א') שביאר את שיטתם ע"פ דברי התוס' בסוכה, ועל כרחך דנקט כדרך הראשונה שכתבתי, ודו"ק].

ובדעת רש"י שאף מי שעתיד להדליק בתוך ביתו יברך כשרואה הנרות, נראה לכאורה דס"ל כשיטת המאירי והב"ח דגדר הברכה היא ברכת שבח והודאה על הנס, דאם היא ברכה על ראיית

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

קיום המצוה, לכאורה אין נראה שיברך כשרואה את קיום המצוה כל שעתידי לקיים המצוה בעצמו, (וכשם שמי שקיים את המצוה אינו מברך כשחוזר ורואה את קיום המצוה, וע').

ין במאירי (שם) כתב, וז"ל: יש מדקדקים לברך ברכת להדליק בראשונה ושעשה ניסים באחרונה בשעה שהוא רואה כל מה שהוא חייב להדליק, ואיני רואה הכרח בדבר, ומ"מ להדליק מיהא ראוי לברך בתחילתו מטעם עובר לעשייתו, עכ"ל.

לכאורה נראה דמחלוקתם תלויה בנידון הנ"ל, דשיטה זו נקטה כדעת הרמב"ן ודעימיה דהברכה היא על מצות הראייה, ולכן ס"ל שיש להמתין עד שיראה כל הנרות ואז ידליק, אולם המאירי שנחלק עליהם אזיל לשיטתו שברכה זו היא ברכת הודאה ושבח, ובין ההדלקה או הראייה הינם סבה לשבח ולכן אין צורך לחכות עד שיוכל לראות את כל הנרות שמדליק, ודו"ק.